

С.Е. Мусабекова¹, Ж.Ә. Аймұхамбет²

^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Астана, Қазақстан

E-mail: ¹smussabekova@nu.edu.kz, ²a_zhanat@mail.ru

ORCID: ¹0000-0003-0202-3022, ²0000-0002-7061-3000

МИФТИК КЕЙІПКЕРЛЕРМЕН КЕЗДЕСУ МОТИВІНІҢ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДАҒЫ ҚОЛДАНЫСЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада мифологиялық кейіпкерлермен кездесу мотивінің мистикалық шығармалардағы көрінісі талданады. Авторлар елесті, жезтырнақты, сайтанды, вампирді, пері қызын және вендигоны көркем туынды құрылымына енгізген қаламгерлердің шеберлігі мен авторлық идеясын анықтауға тырысады. Осы мотивті қолданған шетелдік авторлардың шығармаларымен салыстыра талдай отырып, олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктері айқындалды. Зерттеу еңбектеріне сүйене отырып, мистикалық әдебиеттің шығу тарихы мен оның қоғам өміріндегі маңызына шолу жасалды. Әдебиеттегі мистиканың рөліне қатысты жарияланған отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерін негізге ала отырып, мистицизмнің табиғатына қатысты тұжырымдар жасалды. Бір мистикалық мотивтің бірнеше халық әдебиетінде бір мақсатта қолданылатыны, әйтсе де әр жазушының өз ұлттық ерекшеліктерін сақтап қалатыны айқындалып отыр. Сонымен қатар әр дәуірде жазылған көркем шығармаларды талдау арқылы елеспен кездесу мотивінің қазақ әдебиетінде жылдар өте шеберлікпен қолданылып келе жатқаны дәлелденді. Зерттеу нысанына Ж.Аймауытовтың, М.Жұмабаевтың, М.Мағауиннің, Қ.Мұбарактың, Ш.Бейсенованың, С.Кингтің мифологиялық кейіпкерлермен кездесу мотивіне құрылған туындылары алынып отыр. Аталған жазушылардың шығармашылығында мифологиялық кейіпкермен кездесу арқылы авторлық позиция анықталды. Сонымен қатар ағылшын әдебиетінде жиі ұшырасатын вендигомен кездесу мотивінің тарихына тоқталып, оның көркем шығармадағы рөліне сипаттама берілді.

Кілт сөздер: мотив, мистикалық әдебиет, елеспен кездесу, М.Мағауин, Қ.Мұбарак, Ш.Бейсенова, С.Кинг.

С.Е. Мусабекова¹, Ж.Ә. Аймұхамбет²

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,

Астана, Казахстан

E-mail: ¹smussabekova@nu.edu.kz, ²a_zhanat@mail.ru

ORCID: ¹0000-0003-0202-3022, ²0000-0002-7061-3000

Использование мотива встречи с мифическими персонажами в литературном произведении

Аннотация. В данной статье анализируется отражение в мистических произведениях мотива встречи с мифологическими персонажами. Авторы пытаются определить мастерство и авторскую идею писателей, которые включили призрака, жезтырнака, сайтана, вампира, феи и вендиго в структуру художественного произведения. Сопоставляя этот мотив с произведениями зарубежных авторов, были выявлены их сходства и особенности. На основе исследовательских трудов был сделан обзор истории происхождения мистической литературы и ее значения в жизни общества. Исходя из опубликованных исследований отечественных и зарубежных ученых, касающихся роли мистики в литературе, были сделаны выводы относительно природы мистики. Становится очевидным, что один мистический мотив

используется в нескольких народных произведениях с одной целью, но каждый писатель сохраняет свои национальные особенности. Кроме того, анализом художественных произведений, написанных в разные эпохи, доказано, что мотив встречи с призраком с годами умело используется в казахской литературе. Объектом исследования являются произведения Ж. Аймаутова, М. Жумабаева, М. Магауина, К. Мубарака, Ш. Бейсеновой, С. Кинга, созданные на мотив встречи с мифологическими героями. В творчестве названных писателей определялась авторская позиция посредством мотива встречи с мифологическим персонажем. Также была затронута история мотива встречи с вендиго, часто встречающегося в английской литературе, и дана характеристика его роли в художественном произведении.

Ключевые слова: мотив, мистическая литература, встреча с призраком, М. Магауин, К. Мубарак, Ш. Бейсенова, С. Кинг.

S.E. Mussabekova¹, Zh.A. Aimukhambet²

^{1,2}L.N.Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan

E-mail: ¹smussabekova@nu.edu.kz, ²a_zhanat@mail.ru

ORCID: ¹0000-0003-0202-3022, ²0000-0002-7061-3000

The use of motif of meeting with mythical characters in a literary work

Abstract. This article analyzes the reflection in mystical fictions the motif of meeting with mythological characters. The authors aim to determine the skill and the author's idea who included a ghost, a zheztynak, demon, a vampire, a fairy and a wendigo in the structure of the literary work. By comparing this motif with the works of foreign authors, their similarities and peculiarities were revealed. Based on the research papers, an overview of the history of the origin of mystical literature and its significance in the life of society was made. Based on the published studies of domestic and foreign scientists concerning the role of mysticism in literature, conclusions were drawn regarding the nature of mysticism. It is obvious that one mystical motif is used in several literary works for the same purpose, but each writer retains his national characteristics. In addition, the analysis of works of art written in different eras has proved that the motive of meeting with a ghost has been skillfully used in Kazakh literature over the years. The object of the study is the literary works of Zh. Aimaulytov, M. Zhumabayev, M. Maghauin, K. Mubarak, Sh. Beissenova, S. King, based on the motif of a meeting with mythological characters. In the works of these writers, the author's position was determined by the motive of meeting with a mythological character. The short story of the motive of the meeting with the wendigo, which is often found in English literature, was also touched upon, and its role in the work of fiction was characterized.

Keywords: motive, mystical literature, meeting with a ghost, M. Maghauin, K. Mubarak, Sh. Beissenova, S. King.

1. Кіріспе

Көне дәуірлерден бүгінгі күнге дейін мистиканың жұмбақ әлеміне үлкен қызығушылық бар екенін көркем туындылар дәлелдей түседі. Қазіргі уақытта мистикалық шығармаларға деген сұраныс та, мистикалық элементтерден тұратын туынды жазуға талпыныс та артып келеді. Бұл мақалада ағылшын тілді елдерде жарияланған мистикалық туындылар және қазақ әдебиетіндегі шығармалар құрылымындағы мистикалық мотивтерге салыстырмалы талдау жүргізіледі. Англияда XVIII ғасырдың екінші жартысында басталған жаңа үрдіс жазушылардың мистикалық элементтерді кеңінен қолдануына алып келгені және бұл құбылыстың басқа елдерге де тарала бастағаны белгілі. Сол себепті ағылшын әдебиетіндегі мистицизмге қатысты мәселелерді зерттеген көптеген ғалымдар да бар. Ал қазақ

жазушылары мен ақындары мистикалық элементтерді өз шығармаларында ХХ ғасырда ғана қолдана бастағанымен, бұл туындылар өз оқырмандарын жылдам таба алды. Қаламгерлердің барлығы дерлік оқырмандарына ізгілікті насихаттай отырып, шығармалары арқылы өздері қалаған биік мұраттарға жетелейді. Сондықтан мистикалық әдебиетті зерттеушілер мистицизмнің екіұшты табиғатынан туындайтын осы мәселе бойынша әртүрлі қарама-қайшылықты көзқарастарды талдауға талпынып келеді.

Мақаланың өзектілігі – мистиканың құрылымдық-функционалдық қатынастағы ерекшеліктеріне жан-жақты талдау жасалуында. Мистикалық мотивті сан ғасырлар бойы қолданып келе жатқан әлем әдебиетінің үлгілерін қазақ жазушыларының туындыларымен салыстыру, белгілі бір мотивтің төл әдебиетімізде қолданылуының тарихы және уақыт өте келе қаламгерлеріміздің шеберлігі артып келе жатқандығын дәлелдеуді мақсат етіп қойдық. Әлбетте, біз салыстыра зерттеген мистикалық кейіпкерлердің табиғаты әдеби шығармада мәні ұқсас болғанымен, әр елдің мәдениетінде олардың әрқайсысының интерпретациясы әртүрлі болуы мүмкін, тіпті діни көзқарас жағынан бір-біріне қарама-қайшы мәнге де ие болуын да жоққа шығара алмаймыз. Жалпы, мистика формаларының ең көне түрі адамның бойында тылсым күштің немесе энергияның немесе рухтың болуымен сипатталатыны белгілі. Осы бағыттағы «Мистицизм: теория и история» еңбегінде ғалым Е.Г. Балагушкин адам бойындағы осындай қасиетке жаратылыспен немесе адамның тылсымнан келген жаратылыспен кездесуін айрықша атап өтеді (Балагушкин, 2008: 97). Осындай сан алуан сипаттағы кейіпкерлер көркем шығарма құрылымына енгізіліп, оқырманның қызығушылығын арттыруға және автордың өз ойын астарлап жеткізуіне көмектеседі.

Бұл мақаланың негізгі мақсаты – әдебиеттегі мистикалық сипаттың рөлі мен қызметін сипаттау және оның адамдардың рухани танымы және көркем жады үшін маңыздылығын анықтау. Мистикаға тән елес, пері, виндиго сияқты кейіпкерлердің шығарма оқиғасына енуінің идеялық-көркемдік қолданысының мәнін ашуды мақсат еттік. Сол арқылы түрлі мәдениеттердің өзара ұқсастықтары мен өзіндік ерекшеліктерін айқындауға және мистикалық әдебиеттің қазіргі әлемнің өзекті мәселелерін көрсете алатындығын дәлелдеуге ұмтылды. Бұл мақсатқа жету үшін мистикалық элементтері бар әдеби шығармалар талданды. ХІХ және ХХ ғасырлардағы қазақ, ағылшын және америкалық жазушылардың шығармаларын салыстыра талдау арқылы сол шығармаларда кеңінен қолданылған мистикалық мотивтерді анықтау міндеті қойылды. Сондай-ақ кейбір авторлар қолданған мистикалық мотивтердің көркем мәтін құрылымындағы функциясы мен рөлін таныту жүзеге асырылды.

2. Зерттеу әдістері мен материалдар

2.1. Зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысын жазу барысында Епископ Игнатий Брянчаниновтың оң және теріс сипаттағы мистикалық көріністерге қатысты пікірі ескеріліп, мифологиялық кейіпкерлермен кездесу мотивінің көркем шығармалардағы оң және теріс сипаты талдау нысанына алынды.

Мақаланың негізгі теориялық (әдіснамалық) тәсілі – жазушылардың әдеби шығармаларының құрылымындағы рационалды мифологизм сюжетпен қатар

негізгі деңгейде тұрады да, ал сюжетті құру мен безендірудегі мистицизм қосалқы қызмет атқарады. Роман сюжеттерінде бірнеше мифтік элементтер болғандықтан, сюжеттік деңгейде жағдайлардың параллелизмімен, кейіпкерлердің құпия сезімдері және беймәлім кездейсоқ сәйкестіктермен байланысты мифтік-мистикалық мотивтер кездеседі. Сол себепті біз мистик жазушылардың бұл міндетті қалай жүзеге асыра алатындығын анықтауға тырыстық. Осы бағытта жинақтау, талдау және салыстырмалы әдіс қолданылды. Сонымен қатар таңдап алынған мәтіндерде мотивтердің бір-бірімен өзара байланысы жан-жақты қарастырылады.

Әдебиеттегі мистицизм мәселесін терең зерттеген еңбектерді қарастыра отырып, біз XIX-XX ғасырлардағы кейбір жазушылардың көркем шығармасында ұсынылған мистикалық мотивтер мен элементтер зерделенді. Қаламгерлік шеберлігі мен терең білімімен ерекшеленген бұл жазушылар өз шығармаларында мистицизм элементтерін жетілдіре келе, оның өміршеңдігін және өзектілігін дәлелдей алды. Зерттеу барысында салыстырмалы талдау әдісінің көмегімен әлем әдебиетінің сан алуан шығармаларында, мифтер мен фольклорда мифтік элементтердің көбеюінің ерекше белгілері анықталды. Тарихи-типологиялық әдісті қолдана отырып, зерттелген қазіргі мәтіндердегі мифтің өзгеру заңдылықтары зерттеледі. Зерттеу барысында мотивтерді жалпылама талдау және оларды қазақ қаламгерлерінің идеяларының бірыңғай жүйесіне енгізу үшін мифологияны жіктеудің генетикалық, бейнелі-ассоциативті, құрылымдық әдістерді, сондай-ақ психоаналитикалық және әдебиеттанудың когнитивті әдісін қамтитын мозаикалық әдістемесі қолданылды. Осы арқылы мистикалық мотивтерді қолданудағы жазушылардың авторлық позициясы жан-жақты қарастырылып, шығармалардың мәдени құндылығы айқындалды. Сонымен қатар елес, пері, виндиго сияқты кейіпкерлердің сипатына жан-жақты талдау жасалды.

2.2. Материалға сипаттама

Әдебиеттегі мистицизмнің не екенін түсіну үшін *мотив* терминіне түсінік бере кеткен абзал. *Мотив* – бұл өнер туындысының ерекше маңызды элементі; сюжет мазмұнының құрылымдық элементі. Зерттеуші Жанысбекова өзінің зерттеу жұмысында атап өткендей, әдебиеттануда ол «баяндаудың қарапайым, бөлінбейтін бірлігі, сюжеттердің негізін құрайтын қайталанып отыратын схемалық формула, әлемнің әртүрлі халықтарының әдебиетінде өзін-өзі бейнелейтін немесе кездейсоқ сюжеттермен қатар, халықтардың мәдени өзара әрекеттесуі нәтижесінде бір ұлттық әдебиет жүйесінен екіншісіне ауысып отыратын әдебиет поэтикасының әмбебап элементі» (Жанысбекова, 2019: 4).

Кез келген мистикалық шығарма белгісіздік, үрей арқылы оқырманға жеткізілуі тиіс белгілі бір идеяға, автордың ойына ие. Мистикалық әдебиеттің міндеті осы авторлық идеяны оқырманға жеткізу ғана емес, сонымен қатар күнделікті тіршілікті мистикалық оқиғаларды араластырып, шындыққа басқаша көзқараспен үңілуге көмектесу. Олай болса, мистикалық әдебиеттің басты белгілері табиғаттан тыс күш, әсіресе жақсылық пен жамандықтың шексіз күресі болып табылады. Осыған байланысты көркем шығармаларда мифологиялық кейіпкерлермен кездесу мотиві кеңінен қолданылады. Уақыт өткен сайын, жазушылардың әдеби шығармалар

арқылы мифологиялық және мистикалық элементтер мен діни білімнің үйлесімімен ерекшеленетін күрделі көркемдік және мистикалық мазмұнды түрлендіріп қалыптастырып келе жатқаны белгілі.

«Ағылшын әдебиетіндегі мистицизм» электронды кітабының авторы Каролин Ф.Э. Сперджен мистицизмді атмосфера деп түсіндіреді. «Әртүрлі мистикалық ойшылдар шындықтың жаңа аспектілеріне өз үлестерін қосты, өйткені олар оны сан алуан бұрыштардан көріп, әртүрлі эмоциялармен қабылдады және жеткізді, сондықтан олардың дәлелдері мен көзқарастары қарама-қайшылық шегінде бір-бірінен өзгеше» (Сперджен, 2004: 187). Бұл тұжырымның дәлелі – әлем әдебиетінде қолданылып жүрген әртүрлі мистикалық мотивтер.

Хронологиялық жағынан, мистикалық көркем шығармалар діннен бастау алады деуге болады. Томас Мюнтцердің айтуынша, қайта өрлеу және қайта құру кезеңінде өнерде мистикалық ой маңызды рөл атқарды (Мюнтцер, 2020). Ол діндарлар мен ғалымдардан бастап, қарапайым адамдарға дейін басқаша ой қалыптастыра бастады. Жазушылар да, ақындар да осы бір құпия әлемнің сәулесін өз шығармаларына енгізуге тырысты. Әдебиеттанушы Раймонд Нельсон атап өткендей, мистицизм – бұл құпияны, яғни он сегіз мың ғаламның немесе Құдайдың немесе ақиқаттың сырын интуитивті білуге негізделген өмір салты, өнер және ғибадат (Нельсон, 1976: 23). Мистицизмді зерттеу барысында ол мистицизмді «теріс термин» деп санайтын пікірге және «рухани жағынан мистицизм тек дәлелденбеген анықтамаға ие және ол кез келген басқа проблемалармен араласып кетуі мүмкін» деген көзқарасқа баса назар аударады. Осы мәселеге қатысты әдебиеттанушы ғалымдар да зерттеу жүргізе бастады. Мәселен, 2014 жылы Жазу бағдарламалары қауымдастығының (Association of Writing Programs) конференциясына қатысқан ғалымдар «шабыт» сөзінің негізіндегі рухтың ағымы мистикалық білімді көрсетеді, ал мистицизм – бұл «Меннің» ішіндегі және одан тыс ұлы нәрсенің құпиясымен үйлесетін тәжірибе» деген тұжырымға келеді. Бұл жөнінде Майкл Олин-Хитт 2017 жылы "Braided Way" е-журналында «Мистик жазушы ретінде» атты мақаласын жариялаған болатын (М.Олин-Хитт, 2017: 78). Мистикалық және әдеби мәтіндермен жұмыс істеген әдеби компаративист Кристина Мацзони «мистиктің тілі ұялшақ, ыңғайсыз болады, ол апофаз бен парадоксқа түседі, қарама-қайшылық пен қайталанудың пайдасына логикадан бас тартады, түсініксіздікпен ойнайды және жиі адасушылыққа түседі» деп атап өтті (Мацзони, 2007: 107). Ғалым өзінің зерттеу жұмысында ойлау мен тәжірибенің мистикалық формалары әдебиет тарихында Гегель, Кьеркегор және Шопенгауэрден Лукач, Хайдеггер, Батай, Бенъямин және Дерридаға дейін, сондай-ақ Новалистен Музиль, Кафка, Целан, Бахман, Клоссовский және Кейджге дейін маңызды рөл атқарды деген қорытындыға келді. Алайда XIX ғасырдан бастап ғалымдар мистикалық әдебиетке ерекше назар аудара бастады.

1815 жылы мистицизмдегі ең маңызды тарихи оқиға болғаны көпшілікке белгілі. Атап айтқанда, Индонезияда жанартау жарылып, бірнеше айдан кейін оның салдары Еуропаға жетті. 1816 жылдың жазында қар жауып, ең суық мистикалық жаз деп саналды. Осы құбылыстың нәтижесінде жарияланған жұмыстар мистицизм тілінде көп нәрсені сипаттауға болатындығын көрсетті. Осылайша, әдебиеттегі мистицизм

мәселесіне қызығушылық артты. Мистикалық элементтер поэзияда қолданылды және прозада кеңінен көрініс тапты. «Сопылықтың жүрегі» кітабында Хазірет Инаят Хан «әлемде мистик емес ақын жоқ. Ақын – бұл саналы түрде немесе бейсаналық түрде мистик болып табылады, өйткені өмірдің қандай да бір аспектісіне қайран қалмаған жан шабытсыз өлең жаза алмайды, ол өлеңді дүниеге әкеледі, өйткені ол сүңгуір інжу-маржанды су бетіне шығарады» деп атап көрсетеді (Хазрат, 1999: 154). Сонымен қатар ХІХ ғасырда адамдар Құдай мен жынды танымағаны үшін жазаланбады, ал бұл жағдай әдебиеттанушылардың пікірінше, мистицизмнің әдебиетке берік енуіне әкелді. Нәтижесінде, әдебиеттегі мистицизмге сұраныс артып, мистикалық элементтер әдеби тәсіл ретінде қалыптасты. Осы ғасырдың соңында әдеби шығармалардағы мистикалық элементтер мағынамен толтырылып, әртүрлі функцияларды орындай бастады. Мысалы, адамдар өздерінің үлгілі адамына қатысты қатыгездікті көргенде, олар мұны сол адамның мінезі емес, оған енген жынның әсері деп түсіндірді және адам психологиясына басқаша қарауға тырысты. Поляк ғалымы Анджей Саповский айтқандай, қорқынышты бейнелер мен қорқыныштар қиялдан туады, өйткені олардың қасында өздері адал және таза көрінгісі келді.

Мистицизм бойынша ХХ ғасырдың әдебиетін ғалымдар үш кезеңге бөліп қарастырады. Профессор Селия Куридің көзқарасы бойынша, біріншісі салыстырмалы деректерді бөлу және талқылаумен айналысатын, бірақ негізінен сипаттамалық деңгейде қалатын және әртүрлі мистикалық тәжірибелер арасындағы нақты айырмашылықтарды көрсете алмайтын классика деп аталатын кезең. Екінші кезең мистицизмнің типологиясын дамыту әрекеттерімен сипатталады. Ал үшінші кезең философиялық, аналитикалық және сыни көзқараспен сипатталады (Кури, 1992: 101). «Күміс ғасырдың поэзиясы мен прозасындағы мистикалық мотивтер» кітабының авторы Вера Шамина ХХ ғасыр «позитивизм мен материализмнен, сондай-ақ әдебиетке классикалық көзқарастан бас тартумен ерекшеленді» деген қорытындыға келді. Бұл дағдарыс сезімі қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларын қамтыған уақыт болатын. Ғалымның «Елестер немесе көзге көрінбейтіндер» кітабындағы мақаласынан үзінді келтірсек, «бұл кезеңде рационалды ойлауға деген сенім болмады, шындық бұлыңғыр және қараңғы болып, ал болашақ белгісіз болып көрінді. Сонымен бірге бұл қарқынды философиялық және діни ізденістер, өнер мен әдебиетте жаңа формалар мен идеяларды тудырған құндылықтарды іздеу кезеңі болды» (Шамина, 2016: 161). Осы тұжырыммен келісе отырып, ХХ ғасырда көркем шығарма құрылымында мистикалық элементті қолдану мақсаттары өзгергеніне айрықша тоқталғымыз келеді. Ғылым мен техниканың дамуымен қатар мистицизмге әлеуметтік сұраныс та өсті. Осылайша адамдар әдебиеттегі жұмбақ күш – мистицизмге назар аударыла бастады. Адамдар бұрынғыдай елеске, жәндікке немесе жануарға айнала алатын адамдар мен вампирлерге қызықпайтын болды. Осының нәтижесінде қазіргі мистикалық әдебиеттің қажеттілігі адамның табиғатын түсінуге тырысуда.

Қазақ әдебиетіне келетін болсақ, зерттеуші Г.Пірәлиева қазақ жазушыларының негізінен ХІХ ғасырдың аяғы мен ХХ ғасырдың басында адамның жеке басына қызығушылық танытқанын атап өтеді. Бұл кезеңде жазушылар адамның жағдайды

қалай қабылдайтыны туралы ойлана бастады. Әуелгі кезде кейіпкерлердің ішкі жан дүниесіне ену мүмкіндігінің болмауы байқалды (Г.Пірәлиева, 2003: 193). Әдебиеттің тағы бір зерттеушісі Г. Балтабаева «XX ғасырдың 20-30-шы жылдарының соңында мистикалық реализм жаңа қасиеттерге ие болды: «шынайы өмірде» иррационалды мәтінге деген қызығушылық өзінің басымдығын жоғалта бастайды. Жаңа шындықтың өнімі ретінде түсіндірілген шығармашылық автордың трансценденттік көзқарасын бағындырады» деп тұжырымдайды (Г.Балтабаева, 2010: 221). Осы жайттарды ескере отырып, бұл кезеңде классикалық аңыздарды көркем шығарманың құрылымына қосу және өзгерту арқылы жаңа мағына беру ниеті әдебиеттегі айтарлықтай өзгерістерге әкелді деп айта аламыз.

Е. Жанысбекованың пікірінше, «қазақ әдебиетінде мифологиялық үрдістер XX ғасырдың 60-70-жылдарынан бастап енді де, күні бүгінге дейін өзекті болып қала берді» (Е.Жанысбекова, 2019: 101). 1990-жылдары басталған жаңашыл пайымдаулар рухани жаңғырудың жаңа кезеңіне айналды және қазақ әдебиетіне көркем ойлаудың жаңа қағидаттарын енгізді. Осы кезеңде күнделікті өмірдегі қайшылықтар мен рухани-психологиялық проблемалар қазақ прозасында әр түрлі формада көрініс тапты. Бүгінгі таңда қазақ прозасындағы мистикалық элементтер фольклордан бастау алатыны және мистикалық мәтіндерді пайдалану ұлғайғаны анық. Өз зерттеуінде Г. Балтабаева осы мәселе бойынша сан алуан көзқарастарды талдап, «ғасырлар бойы жұмбақ болып келген мистикалық аңыздар қазір қайта туып, жаңа сипатқа ие болды» деген қорытындыға келді. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ мистикалық әдебиеті жалпыға ортақ жалғыздық проблемасын көтереді және гуманизмді насихаттайды. Бір қызығы, мистик жазушылар өздерінің әдеби шығармаларының құрылымында ұлттық аспаптар сияқты этнографиялық бөлшектерді қолданған. Мысалы, М.Жұмабаевтың «Қойлыбайдың қобызы», Т. Шапайдың «Домбыра», Қ. Түменбайдың «Қобыз мұңы» т. б. шығармалары автордың өміріндегі жалғыздығын сипаттайды. Орыс зерттеушісі Я. Степанчук өз еңбегінде әдебиеттегі мистицизм туралы әртүрлі карама-қайшы көзқарастарды талдай келе, ол мистикалық мәтіннің мақсаты «шындықты емес, оған апаратын жолды көрсету, оны ұстап алу және оқырманына көрсету» деген қорытындыға келді (Я. Степанчук, 2003: 96). Осылардың барлығы мистик жазушылардың мистикалық мотивтерді тәрбиелеу құралы ретінде шебер қолданатындығын көрсетеді.

3. Талқылау

Негізінде, мистиканың тілі – мифология. Осы феноменді зерттей отырып, біз XX ғасырда көптеген жазушылар кеңінен пайдаланатын ортақ мистикалық мотивтердің көбі елеспен, жезтырнақпен, вампирмен, сайтанмен, пері қызымен, вендигомен және т. б. мифологиялық кейіпкерлермен кездесу екенін анықтадық. Кеңес дәуірінде мистикалық шығарма жазуға тыйым салынғанына қарамастан, қазақ қаламгерлері көркем шығарма құрылымында мистикалық элементтерді қолдана білді. Осы мақалада әдебиеттегі мистицизм сипаты арқылы қазақ әдебиетіндегі және ағылшын тілді елдерде жарыққа шыққан мистикалық шығармалардың құрылымындағы мотивтер негативті және позитивті сипаты жағынан қамтылды. Мистик жазушылар оқырмандарына кейіпкерлердің санасының нәзік мотивтері мен

ақыл-парасатының күйі арқылы әсер етуге тырысатыны анық. Осы қажеттілікке байланысты қаламгерлер өздерінің әдеби шығармаларында мистикалық мотивтерді қолданады. Бұл мақаланың мақсаты қазақ әдебиеті мен ағылшын тілді елдердің көркем әдебиетінде қолданылатын мистикалық мотивтерді салыстыру және талдау арқылы олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау болып табылады.

Талдауымызды қазақ әдебиетіндегі мистикалық элементтері бар алғашқы шығарма болып саналатын әрі *елеспен кездесу* мотивіне құрылған Жүсіпбек Аймауытовтың «Елес» әңгімесінен бастайық. Жұмыс үстелінде мақала жазып отырған басты кейіпкер кенеттен елесті көргендей болды да, онымен шығармашылық пікірталасқа түсіп кетті. Әңгіме соңында елес кейіпкерді жаңа ойларға жетелейді де, өзі жоғалып кетеді. Дәл осындай елеспен кездесу мотиві Мұхтар Мағауиннің «Қыпшақ аруы» романында қолданылды, онда жазушыға (басты кейіпкерге) елеспен телефонмен сөйлесуге мүмкіндік беріледі де, кейіпкер шындыққа көзі жеткен кезде телефон байланысы үзіліп кетеді. Сонымен қатар телефондағы «Телефон нөмірі анықталмаған» деген жазу да бірден ғайып болады. Бұл елеспен кездесу мотивінің көркем шығарма құрылымына енгізілуінің уақыт өте келе аса зор шеберлікпен жетілдірілгенін көрсетеді. Осы тұрғыда ғалым Г.Пірәлиева қазақ әдебиетінде мистикалық элементтердің қолданылуына назар аударып, «жетпісінші жылдардың басында және ортасында қазақ прозасында дәл осындай құбылыс әдеби жанрдағы мүлдем байқалмаған көркемдік тәсілдерді туындатты» деп тұжырымдайды (Г.Пірәлиева, 2003: 284).

Қазақ әдебиетінде *жестырнақпен, жын немесе сайтанмен кездесу* танымал мистикалық мотивтердің бірі болып табылады. Мысалы, Мағжан Жұмабаев өлеңдерінің құрылымында аңыздың поэтикалық түрінде де, ертегі түрінде де әртүрлі мистикалық сарындарды көре аламыз. «Ертегі» поэмасында жестырнақпен кездесу мотиві бар. Мұнда ол әртүрлі бейнелерде көріне алады және «Пері мен диюдың заңсыз баласы» деп түсіндіріледі. Жоғарыда аталған этнографиялық детальдары бар «Қойлыбайдың қобызы» поэмасында шаманизм элементтері басым. Бас кейіпкер Қойлыбай шаман жындар мен шайтандармен қарым-қатынаста болған. Жас зерттеуші А.Нүсіптің айтуынша, мұнда автор Мағжан Қойлыбайдың қобызды сексеуілге байлаған сәтін шебер суреттей алған. Бәйгеге қобыз музыкалық аспабы қосылып, осы сайыста ол шайтанның қызмет етуі арқылы жеңіске жетті (А.Нүсіп, 2013: 71). Бертінде жазылған мистикалық шығармалардың ішінде сайтанмен кездесу мотиві Қ.Мұбарактың «Ақ көйлекті қыз» әңгімесінде де бар. Бірақ ол адам баласына қастандық жасауға бейім болады. Өзі мал ұрлайды да, сол жоғалған малын іздеп келген адамдармен тілдесіп, олардың тілектерін орындауға келіседі екен. Өзі әрдайым әртүрлі бейнеде көрінеді. Бұл әңгімеде ол жоғалған бұқасын іздеп келген жас баланы арбап, кезінде өзі жоғалтқан сақинасын қайтарып алуға тырысады. Осы кездесуден кейін әлгі бала қатты ауырып, болған оқиғаны әрең баяндап береді. Мұнда сайтанның зұлымдығынан емдеу үшін от жағады және малды құрбандыққа шалады. Атасы ауылдың бақсысымен бірге сол сайтанмен кездесуге барады да, оны айқаста жеңеді.

Ал Шарбану Бейсенованың «Тылсымында» елеспен кездесу мотиві шебер суреттелген. Қатты жаңбырдан кейін су тасқыны болып, көпір шайылып кетеді. Бұл

жағдайдан бейхабар жолаушылар ауылға бара жатқанда, олардың көлігінің алдынан үкі қарсы ұшып өтеді. Бірақ үкіге де, бұл тылсымнан келген белгіге де ешкім аса назар аудармайды. Біраз уақыттан кейін жолаушылардың алдынан үш жігіт шығады да, олар көпірдің шайылып кеткендігін ескертіп, жолаушыларды кері қайтара алды. Шығарманың соңында белгілі болғандай, жолаушыларды апаттан құтқарған үш жігіт сол күні су тасқынынан қайтыс болған үш адамның аруағы еді. Кейінірек Жанғаным сол жолда кездестірген үкі өзінің қайын енесінің рухы екенін түсінеді. Бұл шығармада елес адамдарды апаттан сақтау үшін қолданылған, ал үкі мен елес арасындағы байланыс құпия болып қала береді. Ал Қойшыбек Мұбарактың «Айдың соңғы сәрсенбісі» әңгімесінде *елеспен кездесу мотиві* негативті сипатқа ие. Ол елесті ешкім қолымен ұстай алмайды, бірақ адамдар оны көріп, оның айтқандарын естиді. Әңгімеде елес қанша тырысқанымен, ойнап отырған кішкентай баладан тұмарды ала алмайды. Араға біраз жыл салып, бала әжесінің қолында еркелеп ержетеді. Әжесі сол сәрсенбіде немересінің жолға шықпауын өтінсе де, жасөспірім қарияны тыңдамастан сапарға аттанады. Дәл сол күні оны аңдып жүрген әйел елесі ғажайып жолмен пайда болады, біраз азғырып жігіттің бойындағы тұмарын алып алған соң, оның үйіне қайтуын өтінеді. Жігіт үйіне келгенде, әжесінің асылып бақилық болғанын көреді.

Енді ағылшын тілінде жазылған әдеби шығармаларда елеспен кездесу мотивінің қалай берілгені туралы мәселеге келсек, мұнда мистикалық мотив шығарма құрылымында біртұтас дүние болып құрылады. Мысалы, мистикалық уақыт пен кеңістік арқылы америкалық жазушы Дэн Симмонстың шығармаларындағы елеспен кездесу мотиві оқырманды қызықтыра алады. Екі әлемнің арасында жиі саяхаттайтын елес-әйелдің өзіне тән иісі бар және ол басты кейіпкерді жақсы көреді. Бір қызығы, әрдайым елесті күтетін кейіпкер елес-әйелді өзінің өлімі ретінде қабылдайды. Сол сияқты Стивен Кингтің «Жарқырауында» Тони есімді елес үнемі бала Дэннидің қасында жүреді. Ол жоғалған нәрсені тауып беріп, болашақта не болатынын айта алады. Бірақ ол бұл әлемдегі ештеңені қолмен өзгерте алмайды. Ол тек Дэнниге ғана көрінеді. Дэннидің санасындағы елес алдымен көлеңке болып көрінді, оның дене бітімі басында анық көрінбеді. Кейінірек олар тоқтаған қонақ үйдегі қара күш әртүрлі кейіптерде келіп, Дэнниді өлтіруге тырысады. Бала өзіне тек өзінен басқа ешкім көмектесе алмайтынын түсінген сәтте, ол өзіне сенімділігін оятып, батылдықпен елеске «кет» деп бұйырады. Сол сәтте елес оған қарсы тұра алмай, алма-кезек әртүрлі кейіптерге айналады да, бара-бара күшін жоғалта бастайды. Атап өтерлігі, ағылшынтілді шығармаларда елес мотиві арқылы жазушылар ауқымды мәселені тұспалдап жеткізуге тырысады. Мәселен, Стивен Кинг осындай елестер арқылы отбасындағы балалардың махаббатсыз өсіп жатуының салдарын, адамдардың жалғызбастылығы мәселесін көрсеткісі келеді.

Мифологиялық кейіпкермен байланысты мотивтердің бірі – *вампиірмен* немесе *қансорғышпен кездесу*. Бұл қай елдің шығармасын алсақ та, негативті сипатқа ие. Әлем әдебиетінде алғаш жазылған әдеби шығармалардағы вампирлер ұсқынсыз болып сипатталып, адамның қанымен қоректенетін болған. Бір вампирдің басқаларды вампирге айналдыруы арқылы жазушы қаладағы адамдардың қатігезденуін көркеткісі келетін. Мәселен, С.Кингтің «Салем вампирлері» шығармасында еркектер де, әйелдер

де, тіпті балалар да вампирге айналып кетеді. Негізгі кейіпкер қатыгез, ұсқынсыз және зұлым Энн Нортон – зұлымдықтың айқын көрінісі. Лоуренс Крокетт сырт көзге бірден байқала бермейтін ашкөз қансорғыш болғандықтан, вампирге айналу оның мінезін өзгертпеді. Осылайша, вампирлер шығармада олар тек құбыжық бейнесінде емес, аллегориялар мен символдар арқылы да беріледі. Вампиризм арқылы жазушы оқырмандарға қаладағы зұлымдықтың өршіп тұрғанын көрсетеді. Уақыт өте келе, әдебиеттегі вампиризмнің табиғаты өзгерді. Қазақ әдебиетіндегі тұңғыш вампирмен кездесу мотивіне құрылған шығарма – Мұхтар Мағауиннің «Қуыршақ» әңгімесі. Оқиға желісі бойынша әдемі қыз өзі «Құрбан» деп атап алған Құрманға қуыршақ сыйлайды. Қуыршақ жігітті түні бойы мазалайды. Бірде оған түн мезгілінде жан бітіп, Құрманды құшақтап бетінен сүйеді. Жындануға шақ жүрген Құрман қуыршақтан құтылу үшін оны жанып жатқан отқа тастайды. Осы кезде біртүрлі дыбыс пен адам шошырлық түтіннің шығуы кейіпкерді үрейлендіреді. Әңгімеде қыз сырт келбеті кәдімгі адам сияқты көрінгенімен, ол вампир ретінде сипатталады: оны кездестірген сайын жігіт әлсірей береді. Құрбанының қанын сормаса да, энергиясымен қоректенеді. Әлгі қыз қанша рет тұрмысқа шықса да, үнемі жесір қалады. Ақыры, Құрман қартайған шағында түсінде әлгі Қуыршақ қызды көріп, сол түні жүрегі тоқтап қалады. Қаламгердің тағы бір шеберлігі вампирдің Қуыршақ Орманбетова болуының да астарлы сыры бар. Жазушы вуду қуыршақтарымен және сұлу қыздың адамдарды хайуанға айналдырып, сиқыр жасайтын «Орманбет би» ертегісімен де байланыстырады. Қазақ жазушысының әлем әдебиетінде кеңінен қолданылып жүрген мотивті шығармасында қолданып, қазақ әдебиетін байытқаны және бұл мотивті ауыз әдебиеті үлгілерімен ұштастырып сипаттау арқылы оқырманның танымын кеңейте түскені автордың тағы бір ұтымды тұсы екендігін атап өту қажет.

Бұл мақалада талданып отырған авторлардың әдеби шығармаларында біз осы туындылардың құрылымында кездесетін қара күштің арбауы мен азғыруын көре аламыз. Мысалы, Шарбану Бейсенованың «Сүзгенің соңғы күндері» шығармасында басты кейіпкердің дұрыс шешімі мен эзәзілмен (жын-перімен) күресі суреттеледі. Намаз оқығаннан кейін эзәзілдің (жын) елесі тез жоғалып кетіп отырады. Маңызды шешім қабылдайтын кезде Сүзге қайтыс болған қызметшісінің даусын естиді және сол сәтте жанынан көзге көрінбейтін нәрсенің ұшып кеткен дыбысын анық естиді. Ағылшын тіліндегі шығармаларда да осындай қара күштің кейіпкерді адастыруға деген талпынысы байқалады. Мысалы, марқұм Керш ханымның және Беверлидің әкесінің келбетінде Беверлиді алдау арқылы адамзатқа опасыздық жасағысы келетін зұлым күш Стивен Кингтің «Ол» романында да сипатталған. Беверли бұл құбылысты зұлым күш екенін сезеді де, ол жерден қашып шығады. Осылайша, ол жеті сиқырлы санның күшін сақтай отырып, жақсылықтың женуіне үлес қосады. Мұндағы елес болып кеп, жасөспірімдерді қыршынынан қиюға кірісіп жүрген елестердің зұлымдығын тек адамдардың ақылы мен бірлігі ғана тоқтатады. Автор осындай мистикалық мотивтерді кіріктіре отырып, оқырмандарын татулыққа, әлеуметтенуге шақырады.

Сонымен негативті сипаттағы мифтік кейіпкерлермен кездесу мотивіне құрылған шығармаларда ұқсастықтар өте көп. Мәселен, қазақ және ағылшын тілді

жазушылардың шығармаларында зұлым күштерден қорғану мотиві бірдей мәнге ие. Қойшыбек Мұбарактың «Құбыжығында» бақсы мен жасыл көзді құбыжық бүкіл ауылды қан қақсатады. Әңгіме желісі бойынша бір еркекті эп-сәтте өлтіргеннен кейін, ол есінен танған жас жігітті қолтығына қысып, аспанға алып кетеді. Мұндай қырғын осы ауылда отыз жыл бұрын болған екен және барлық ауыл тұрғындарын жойған болатын. Осы есіне түскен адамдар құбыжықтан өздерін отпен аластап қорғана бастады. Дәл осындай мотив Стивен Кингтің жоғарыда аталған «Жарқырау» шығармасында қолданылады: мұнда ерекше қасиеті бар бала Джек өлі адамдардың елесін көре алады. Шығарма соңында елестер оны өлтіруге тырысады. Алайда Джек өз күшіне сеніп, оттың күші қара энергияны жоятынын біліп, қонақүйді өртеп жібереді. Демек, зұлым күштен отпен қорғану сияқты наным-сенім салыстырылып отырған екі түрлі ұлт өкілдерінің танымында да бар. Оған осы келтірілген шығармалар дәлел бола алады.

Қазақ әдебиетінде *пері қызымен кездесу* мотиві көркем шығармаларда кеңінен қолданылады. Перілер туралы мифтер фольклорлық шығармалардан басталып, кейін көркем шығармаларға енгізілген. Профессор Ж.Аймұхамбет перілер туралы мотивтерді шығармалар құрылымындағы тұрақты мотив деген тұжырым жасайды. Ғалым өз еңбегінде адам баласының перілермен байланысына қатысты кейіпкердің бакыт табуымен сипатталған және кейде қасіретке ұшыраған шығармаларды салыстыра келе, көп жағдайда «перілердің адамзаттың ізгілік мұраттарын жүзеге асыруына жәрдемші сипатта» болатындығына дәлелдер келтіреді (Аймұхамбет, 2018: 30). Мистик жазушы Қ.Мұбарактың «Пері көші» шығармасында Сәлімге тұрмысқа шыққан пері қызының оқиғасы баяндалады. Ол күйеуін жерлегеннен кейін бір жыл өткен соң ұл туды. Бұл бала керемет алып күштің иесі болғанымен, оның ақыл-есі кем болды. Бұл бала туылғанда анасының күшін алған сәттен бастап, пері қызы отыз жылдай зардап шегеді. Бірақ біраз уақыттан кейін ол туыстарын тауып, өз жұртына қайтып оралады. Осы кезде оның ұлы кенеттен ақылды болып кетеді әрі сырт келбеті әкесінен аумай қалады. Демек, адамзат баласының пері қызымен отасуы және одан ұрпақ сүюі арқылы зерттеушілердің перілермен кездесу мотивінің оң сипаты басым деген пікіріне дәлел бола алады. Салыстырмалы түрде айтсақ, қазақ әдебиетінде пері қыздарымен кездесу мотиві басым болса, ағылшын тіліндегі шығармаларда жиі ұшырасатын мистикалық кейіпкер – вендиго.

Ағылшын тілді елдердің әдеби шығармаларында *вендигомен кездесу* мотиві маңызды орын алады. Қазақ әдебиетінде вендиго кейіпкері кездеспейді. Энциклопедияға сүйенсек, вендиго – «зұлымдықты жеу» дегенді білдіретін үнді сөзі. Басқаша айтқанда, бұл елес, адам және аң арасындағы жаратылыс. «Виндиго – бұл Солтүстік Американың алгонкин тілді байырғы халықтарының рухани дәстүрлеріне жататын табиғаттан тыс тіршілік иесі. Виндиго өлтіргісі келетін және өз құрбандарын жегісі келетін қуатты құбыжықтар ретінде сипатталады. Көптеген аңыздарда адамдар ашкөздікке немесе әлсіздікке байланысты виндигоға айналады. Әр түрлі байырғы дәстүрлер виндиголарды қанға деген құштарлығымен және сау адамдарға немесе қоғамдастыққа зиян келтіру қабілеті болғандықтан өмірге қауіпті деп санайды. Виндиго аңыздары – бұл оқшаулану мен өзімшілдік туралы, сондай-ақ қоғамның

маңыздылығы туралы нұсқаулық әңгімелер». (Питт, энциклопедияға сілтеме: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/windigo>). Виндиго аңыздары алгонкиндердің ауызша тарихында ғасырлар бойы болған болса да, виндиго туралы алғашқы еуропалық жазбаша естелік XVII ғасырдың басында өмір сүрген Пол Ле Дженге тиесілі. Ағылшын әдебиетінде бұл сөздің жазылуының көптеген нұсқалары қолданылады: вендиго, виндиго және т.б. Осы мақалада қарастырылған авторлардың арасында Стивен Кингтің романында дәрігер Луис вендигомен кездеседі. Негізінде, вендигоның ерекше жаратылысы үндістердің фольклорынан алынған. Бұл мифтік құбыжықтың қыста тамақ іздеп орманда жүретіні баршаға белгілі. Ал адамға енгеннен кейін ол каннибалға айналады. Стивен Кингтің шығармасында үндістердің жеріне жерленген мәйіттер ертеңіне тіріледі, бірақ олар сол дененің бұрынғы иесі емес, басқа жаратылыс болып дүниеге қайта келеді. Бұл шығармада да вендигомен кездесу мотиві арқылы автор адамдардың жалғыздығын көрсетуге тырысады және оқырмандарын дос болуға, айналасына көмектесуге, жақсылық жасауға үндейді.

4. Зерттеу нәтижесі

Зерттеу барысында ағылшын және қазақ әдебиетіндегі елеспен, вампирмен, сайтанмен, пері қызымен және вендигомен кездесу мотивіне құрылған көркем шығармалар талданды.

Екі халықтың мифологиялық танымындағы және көркем шығармаларындағы ұқсастықтарға шолу жасалды. Жазушылардың авторлық идеясын жеткізу үшін мистикалық мотивті арқау етуінің мақсаты айқындалды.

Көркем шығармаларда жиі кездесетін бір мистикалық мотивтің екі (оң және теріс) сипатта қолданылатындығы және екі түрлі мотивтің бір мақсатта жұмсалатындығы дәлелденді.

5. Қорытынды

Мистикалық әдебиет туралы нақты тұжырым жасау үшін біз осы талдауларға негізделген анықтамаларды ұсынғымыз келеді. Әдебиетте мистицизмді талқылау мәселесі өте күрделі, себебі біздің қолымызда нақты қандай ережені қатаң сақтау керектігін көрсететін нұсқаулық жоқ. Дегенмен әлем әдебиетінде шығарма құрылымында мистикалық мотивтерді қолданатын көптеген жазушылар бар. Әр әдебиеттанушы мистик жазушылардың ролін өзінше бағалайды. Раймонд Нельсон өзін мистикалық жазушы деп санайды, ол «мистикалық жолды, оның эмоциясын және жаңа мәнді қабылдауды өзінің өнері мен шығармаларында қолданатын көркемдік тұлғаның негізі етеді. Ол әр өлеңді мистик ретінде жазудың қажеті жоқ, бірақ оның негізгі импульсі мистикалық шындықпен күресіп, оны өз аудиториясына жеткізе алатын формалар мен тілдерді табуы керектігін айтады. Екінші жағынан, құндылықты талап ететін мистик жазушылар оқырманнан өзінің әдеттегі ойлау әдісін ұмытып, толықтай шығармаға енуін талап етеді... Бұл барлық жеке сананы кеңейте алатын өте керемет және әсерлі әдебиет» деп тұжырымдайды. (Нельсон, 1976: 23) Демек, мистикалық әдебиет жазушыны өзінің авторлық идеясын мифологиямен ұштастырып жеткізуімен ерекшеленеді.

Қорытындылай келе, қарастырылып отырған мистикалық әдебиеттерде авторлар әр адамның қарым-қатынасы отбасында да, қоғамдық өмірде де үйлесімде

болуы керектігін насихаттайды. Сондықтан мистикалық шығармалар адалдықты жоғары бағалап, әдепсіздікке, әділетсіздікке жол бермейді. Осы талданған көркем шығарманың барлығы мистик жазушылардың көркемдік ойларын тәрбие құралы ретінде қолданатындығын дәлелдейді. Сонымен қатар әдеби шығармада мифтік және мистикалық кейіпкерлермен кездесу мотивін қолдану қоғамдағы өзекті мәселені немесе саяси жағдайды сипаттаумен, басты кейіпкердің әлеуетін ашу немесе оған жаңа ойлар берумен, кейіпкер(лер)ді қандай да бір апаттан сақтап қалумен және адамгершілік пен отбасылық құндылықтарды насихаттаумен байланысты деп айтуға негіз бар.

Әрине, қазіргі уақытта мистицизмнің тәрбиелік функциясы біртіндеп өзінің маңыздылығын арттырып келеді, дегенмен кейбір мистик жазушылар табиғаттан тыс күштер әлемін зерттеу, адамзаттың әлемдегі орны мен мүмкіндіктерін анықтауға тырысу сияқты басқа да мақсаттарды көздейді. Сан алуан мистикалық шығармаларды талдай отырып, біз нәсіліне қарамастан рухани байлық пен отбасылық құндылықтарды насихаттау үшін жазушылардың мистикалық мотивтерді қолданатындығын анықтадық. Аздаған ерекшеліктерін түйіндер болсақ, ағылшын тілді елдердің әдебиеті мистикалық шығармада хоррор элементтерін араластыруға бейім келеді, ал қазақ жазушыларының көпшілігі туындыларында ұлттық элементтерді көбірек қолданатыны анық. Негізінде, уақыт өткен сайын мистикалық әдебиеттің қоржыны толыға түсуде, осыған орай жазушылардың көркем шығарма құрылымына мистикалық мотивтер мен хоррор элементтерін қосу мәселесі жан-жақты зерттеуді қажет етеді.

Әдебиеттер:

1. Аймұхамбет Ж.А. Мифтік кеңістіктегі адамзат пен пері-зат байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі // ЕҰУ хабаршысы, Филология сериясы, N2 (123) 2018. – 30-37 бб.
1. Балагушкин Е.Г. Мистицизм: теория и история // Москва: Ифран, 2008. – 208 с.
2. Балтабаева Г. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ прозасының көркемдік әлемі // Алматы, 2010. – 220 б.
3. Жанысбекова Э.Т. Қазіргі қазақстандық прозадағы мифологиялық образдар мен мотивтер // Алматы: Ай, 2019. – 125 б.
4. Kourie C. Mysticism: A Survey of Regent Issues // Journal for the study of religion, Vol. 5, No. 2, 1992. – pp7 83-103
5. Mazonni K. (2007) Mystical and Literary texts: Meeting each other at the boundaries of language // Annali d'Italianistica, Language, Religion and Sacrad. V.25. – pp. 105-122.
6. Martinuzzi K. Mysticism in the Renaissance // Encyclopedia of Renaissance Philosophy :https://www.academia.edu/43590500/Mysticism_in_the_Renaissance_Encyclopedia_of_Renaissance_Philosophy
7. Müntzer T. Encyclopedia of Renaissance Philosophy // <https://www.academia.edu/38973317/>
8. Nelson R. (1976) Mysticism and the problems of mystical literature // A review of language and literature. Volume 30, № 1 (Winter). – pp. 1-26
9. Нусип А. М.Жұмабаевтың аңыз сюжеттеріне негізделген поэмалары // ҚазҰУ Хабаршысы, Филология сериясы, 2013. – 67-72 б.
10. Olin-Heath Michael, A Mystic as a writer // Materials of the conference of the Association of Writers' Programs «The Writing God: Language, craft and Sacred Experience». Seattle, Washington, March 2, 2014. – pp. 75-82.
11. Пралиева Г. Көркем прозадағы психологизмнің кейбір мәселелері (түс көру, бейвербалды әрекет, заттық әлем) Монография // Алматы: Алаш, 2003. – 327 б.
12. Steve Pitt, Windigo // The Canadian Encyclopedia, 2012: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/windigo>

13. Spurgeon K. (2004) *Mysticism in English Literature* // Public domain in the USA. Project Gutenberg, e-book. – 294 p.
14. Степанчук Ю.А. Проблема мистического текста. Интерпретация и Невыразимость // Вестник РУДН. Серия «Философия», 2003 N1 (9). – 96 с.
15. Twitchell, J. The Myth of Vampires // *American Imago*, 1980, Volume 37, № 1. – pp. 83-92.
16. Hazrat I.K. *The Heart of Sufism* // Washington, 1999. – 400 p.
17. Shamina V. *Mystic Motifs in Silver Age Poetry and Prose* // URL-address: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4d7f.18> стр.161
18. Энциклопедия <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mysticism-literature>

References:

1. Aimukhambet Zh. (2018) The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature. *Bulletin ENU, Philology Series*, N2(123) 2018. – pp. 30-37. (in Kaz)
2. Balagushkin E. (2008) *Mysticism: Theory and History*, Moscow: Ifran, 2008. – 208 p. (in Russ)
3. Baltabayeva G. (2010) *The Artistic World of Kazakh Prose During Independence Period*. Almaty, 2010. – 220 p. (in Kaz)
4. Zhanysbekova E. (2019) *Mythological Images and Motifs in Modern Kazakh Prose*. Almaty: 2019. – 125 p. (in Kaz)
5. Kourie C. (1992) *Mysticism: A Survey of Regent Issues*. *Journal for the study of religion*, Vol. 5, No. 2, 1992. – pp. 83-103 (in Eng)
6. Mazonni C. (2007) *Mystical and Literary Texts: Meeting the Other, and Each Other, at the Borders of Language*, *Annali d'Italianistica*, Vol 25, Literature, Religion and Sacred (2007). – pp. 105-122 (in Eng)
7. Martinuzzi K. *Mysticism in the Renaissance* // *Encyclopedia of Renaissance Philosophy* :https://www.academia.edu/43590500/Mysticism_in_the_Renaissance_Encyclopedia_of_Renaissance_Philosophy
8. Muntzer T. *Encyclopedia of Renaissance Philosophy* <https://www.academia.edu/38973317/> (in Eng)
9. Nelson R. (1976) *Mysticism and the Problems of Mystical Literature*, *Rocky Mountain Review of Language and Literature*, Vol 30, No 1 (Winter, 1976). – pp. 1-26 (in Eng)
10. Nussip A. (2013) *M. Zhumabayev's poems based on legendary plots*. *Bulletin KazNU, Philology series*, 2013. – pp. 67-72. (in Kaz)
11. Olin-Hitt M. (2014) *Mystic as a Writer*. *Materials from the Association of Writing Programs Conference, Writing God: Language, Craft and Sacred Experience*. Seattle, WA, March 2, 2014. – pp. 75-82. (in Eng)
12. Praliyeva G. (2003) *Some Problems of Psychologism in Fiction (Dreaming, Nonverbal Gestures, The Objective World)* Monography. Almaty: Alash, 2003. – 327 p. (in Kaz)
13. Pitt S. (2012) *Wendigo*. *The Canadian Encyclopedia*, 2012. URL-address: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/windigo> (in Eng)
14. Spurgeon C. (2014) *Mysticism in English Literature*. Public domain in the USA. Project Gutenberg, e-book N11935, 2004. – 294 p. (in Eng)
15. Степанчук Ю. (2003) *The problem of the Mystical Text. Interpretation and Ineffability*. *Bulletin RUDN. Philosophy series*, 2003 N1 (9) 96 p. (in Russ)
16. Twitchell, J. (1980) «The Vampire Myth», *American Imago*, Spring, 1980, Vol. 37, No. 1. pp. 83-92. (in Eng)
17. Hazrat I.K. (1999) *The Heart of Sufism*, Washington, 1999. – 400 p. (in Eng)
18. Shamina V. *Mystic Motifs in Silver Age Poetry and Prose*. URL-address: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4d7f.18> стр.161 (in Eng)
19. *Encyclopedia* <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mysticism-literature> (in Eng)